

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži, Pilařova 3, 76701

Soutěž o nejlepší studentský esej Knihovny Václava Havla

Má pravdu ten, kdo má nejvíce lajků?

Apel na Pravdu

Prokop Ondráček

Nar. 3. 6. 1999

I.

Byl hrozný tento stát
když musel jsi se dívat
jak zakázali psát
a zakázali zpívat
a bylo jim to málo
Poručili dětem
modlit se jak si přálo
veličenstvo Kat

(Karel Kryl, Bratříčku zavírej vrátka, 1969)

Je skutečně neuvěřitelné, jak abstraktní a neuchopitelné pojmy hýbou světem, a o pravdě to platí dvojnásob. Na pravdu se odkazujeme, o ní píšeme, ji vzýváme a v ni doufáme.

Pravda je jakýmsi ideálem, při bližším pohledu však zjistíme, že ji nelze jen tak lehce definovat. Skutečnost, opravdovost, správnost a další pojmy se sice významu slova pravda blíží, ale chybí jim něco, díky čemu je pravda tak nepolapitelná. Tato téměř transcendentní složka slova pravda je tatáž, jaká brání jasné definici slova Bůh (možná právě tento prvek je tím, co spojuje oba pojmy v jedno, jak učí křesťanská nauka). Pravdu zkrátka nelze nijak jednoduše a uspokojivě popsat, proto si musíme vystačit se suchou poučkou, že pravda je to, co je skutečné.

I přes obtíže s definováním toto slůvko používáme dnes a denně, tak často, že si neuvědomujeme podstatu onoho slova. Přitom je pravda cenným klenotem, něčím, čeho bychom si měli vážit, ochraňovat ji a přistupovat k ní jako ke svátosti. Pravda totiž není jen konstatováním skutečnosti, pokud by byla, věta Dnes je krásně by měla stejnou hodnotu jako věta A přece se točí.

Na slavné, byť možná smyšlené větě astronoma Galilea Galilei lze totiž vidět onen nepatrný rozdíl mezi pravdou a skutečností. Galilei pojmenoval skutečnost, že Země není středem vesmíru. Pokud by se omezil jen na to, nikdy by se nestal držitelem pravdy. Toho z něj učinila odvaha, s jakou vyřkl svůj názor, zápal, s jakým bádá nad vesmírnými zákony, a odhodlání bránit své poznání. A přestože Galilei nakonec uhnul, a před církevním soudem svůj výrok před strachem ze smrti odvolal, může nám posloužit jako exemplární případ toho, že pravdu činí Pravdou s velkým P ona odvaha ji říkat. Pravda také vyžaduje odvahu proto, že je často nepříjemná a hořká, zato lež bývá milosrdná.

Právě proto, že se pravda vyznačuje křehkostí a nelze ji tak snadno uzmout, se my lidé snažíme přisvojit si ji, zrelativizovat ji a dopouštíme se tak velikého provinění. A činíme tak pomocí lži. Lžeme každý den, lžeme o malých věcech, lžeme o věcech velkých, a to vše jen proto, že nám chybí odvaha, tak potřebná složka pravdy. Je to jako černá a bílá, to, co činí pravdu Pravdou, je odvaha, to, co činí lež Lží, je strach. Pokud se budeme držet křesťanského pojetí světa, zjistíme, že zápas pravdy a lži je s námi již od prvopočátků, již Adam a Eva dovedli ze strachu lhát Stvořiteli. Tyto dvě existence, lež a pravda v nás od té doby bojují každý den a každý okamžik, a konečný výsledek neurčuje nikdo jiný, než my sami.

Totalitní systémy, jako např. komunismus a nacismus nebyly ničím jiným, než přenesením tohoto vnitřního souboje na vnější svět. Jedinec to v totalitě má o to těžší, že se celé jeho okolí, často včetně rodiny, přidá na jednu stranu a v takové přesile není snadné vést dobrý boj. Proto také nepočtenější skupinu ve druhé světové válce i v totalitním Československu tvořila šedá zóna, lidé, kteří viděli bezvýznamnost svého zápasu a složili zbraně.

Já těmto lidem nic nevyčítám. Ani jednu z těchto totalit jsem nezažil, a pochybuji, že bych se lehce přidal k jedné, či k druhé straně. Z tohoto hlediska jsou krize dokonce prospěšné, z obyčejných lidí se stávají hrdinové a z těch, kteří se honosili morální čistotou a svými zásadami v době klidu, se stávají kolaboranti a vrazi. Je to opět o odvaze, a nikdo si není jistý, zda je dostatečně silný a odvážný, zda se rozhodne pro pravdu, či lež. Tajemství tkví v tom, že to zjišťujeme pouze v dobách, kdy musí jít plané filozofování stranou a z obyčejných lidí se stávají neobyčejní lidé, jako třeba Oskar Schindler nebo Nicholas Winton. Nebo se můžeme stát lidmi, jako byl Josef Mengele.

Za Adolfem Hitlerem v době jeho největší slávy a moci stála většina Evropy, ať už dobrovolně, nebo z donucení. Desítky milionů lidí zvedaly pravici a křičely Heil. Přízeň lidu, jakou se Vůdce honosil, byla něčím nevidaným, to, že se tak dělo díky mistrné propagandě a Hitlerovým schopnostem, ponechme nyní stranou.

Měl ale Hitler pravdu? Zaručovaly hlasy lidí pravdivost jeho názorů?

Z hlediska tehdejší německé společnosti ano. Hitler dokázal pozdvihnout zkrachovalé Německo na nejmocnější stát Evropy za deset let. To jen potvrzovalo iluzi, že světonázor NSDAP je tím správným pro Němce, a na začátku války o omylu této ideologie pochybovalo jen málo lidí.

Z hlediska lidského umírala pravda a humanita s každým člověkem, který byl upálen v kremační peci. S každým Židem, který byl zabit v plynových komorách Auschwitz. S každým Čechem otročícím v továrnách, aby Říše mohla vzkvétat. Ta skutečná pravda byla v nacistickém Německu i přes „nejvíce lajků“ mrtvá.

Pravda není subjektivní. Každý člověk má jiná měřítká, jiné hranice a vnímá pravdu trochu jinak, myslím ale, že se dopouštíme hrubého omylu, když říkáme, že každý člověk má „svou“ pravdu. Tu nelze permanentně vlastnit. Ano, vnímám pojem svá pravda, ale ve smyslu zda jsme pravdiví především sami k sobě.

Němci udělali tu chybu, že si zhmotnili Pravdu do jedné osoby, do Vůdce. A kdokoliv se začne prohlašovat za nositele univerzální pravdy, stojí na straně Lži, snad s výjimkou osoby Ježíše Nazaretského. To neplatí jen pro dobu nacismu a komunismu, žijeme dnes v době, kdy je pravda ponižována a bagatelizována ze strany světových vůdců, médií a často i člověkem samým. Nenechme se proto Lží oklamat, nikdy nezaňme víru, že stojí za to být na straně pravdy, a že Pravda je silnější než Lež. A ona skutečně je, jak jsem již napsal; tento souboj nerozhoduje nikdo jiný než my sami. Je to na nás.

II.

Když se dívám do svého srdce, zjišťuji, že se podobám malé loďce v moři, kterou vítr a vlny unášejí kdoví kam, a já pochybuji, jestli dokážu otočit kormidlem k vytyčenému cíli cesty, zda mně moře neodnese do záhuby. Vlny se zdají být větší a větší, a já se zdám o to menší. V této hodině, kdy zjišťuji, že moře dovede být poklidné i rozbouřené, se ptám sám sebe: Jsem na to sám? Proším o společnost v této těžké hodině, a moře mi odpovídá. Vyzývám moře, které mně obklopuje a na němž závisí můj život, a moře mi ukazuje stovky dalších loděk, které plují se mnou, které mají jiný cíl než já, nebo dokonce neplují nikam, ale na tom nezáleží. Na moři nejsem sám, jsou tu další, kteří byli vysláni na stejnou cestu, ostatní, kteří mi můžou pomoci. Pociťuji novou odvahu.

Tu důležitost druhého člověka jsem si naplno uvědomil, když jsem přecházel slovenskou Malou Fatru. V létě jsem se vydal stopovat na Slovensko, a hned první den jsem kvůli terénu a vytyčené trase musel přejít přes hory. Vydal jsem se přes vrchol, s dvaceti pěti kilogramy na zádech. Stoupání bylo těžší a těžší, a já jsem zjistil, že už nemůžu. Poprvé v životě jsem byl fyzicky na dně a k tomu se přidala i psychická únava. Tam, ve výšinách mezi nebem a zemí jsem najednou zatoužil být tu s někým, kdo by mi pomohl, řekl povzbudivé slovo a donutil jít dál.

Pokládám proto sám sobě otázku, zda jsem za takovým člověkem ochoten jít až na kraj světa, a co jsem pro nalezení někoho takového schopen udělat.

Slepé následování druhých lidí začalo ve chvíli, kdy jsme si uvědomili křehkost své role ve světě. Toto uvědomění staví na nejistotě, zda jsem to schopen zvládnout sám, bez toho, aby mi druzí určovali každý můj krok. Pokud se rozhodnu, že ano, že jsem samostatná myslící jednotka, jejíž rozhodnutí nezávisí na druhých, potom pokračuji, aniž by mi někdo cizí určil směr. Je to sice stezka plná nejistoty a zodpovědnosti za vlastní osud, je to ale jedinečná plavba, která se již nikdy nebude opakovat a nikdo ji už nebude schopen napodobit. Bude to má vlastní cesta, kterou jsem si zvolil.

Pokud se rozhodnu, že ne, dám se za prvním člověkem, který slibuje jistou cestu bez překážek a kotrmelců. A čím větší počet následovníků, tím se více utvrzujeme v tom, že jsme si vybrali správně, podívejte se přece, kolik má ten či onen příznivců! Takový život nabízí i totalitní systémy. Vždy se najde ochotný člověk či politická ideologie, kteří nás rádi zbaví zodpovědnosti, a výměnou za naši svobodu nás povedou. Kamkoliv. Ať si to přiznáváme či ne, život v totalitě je velice jednoduchý, pokud budete následovat tu správnou stranu a mít ty správné názory, váš život se stane přímočarým a bez kompromisů.

Kouzlo tkví v tom, že když pluji sám (pozor, ne osamoceně, ale samostatně), objevuji nové světy, stávám se jejich pánem a mám zodpovědnost za každý svůj čin. Naplňuji podstatu člověka: pátrat, tvořit a udržovat, a to svým vlastním neopakovatelným způsobem.

Na druhé straně, pokud se přidám k lidem, kteří vyměnili svobodu za jistotu, nikdy neobjevím nové kontinenty, nikdy nedokážu nic sám za sebe, a především, nikdy nepoznám sám sebe. Zato ale budu chráněn od nejistoty a strachu.

Otázka pro každého z nás tedy zní: Jsme ochotni vyměnit svou svobodu za jistotu? Jsme ochotni podlehnout sektám, vůdcům, davu a vlastní zbabělosti? A stejně jako v otázce souboje Pravdy a Lži, odpověď je na nás.

III.

Má pravdu ten, s kým lidé souhlasí?

Aristoteles neměl, podobně jako jeho učitel Platón, příliš v lásce demokracii. Přestože nám, dětem demokracie, to může znít rouhačsky, Aristoteles si uvědomoval vratkost, na níž tento společenský systém stojí. Zjednodušeně bychom mohli říci, že demokracii považoval za vládu lůzy, a nejvíce se obával možnosti manipulace většiny lidu ze strany demagogů a populistů, kteří zapříčiní rozpad demokratických principů.

Po několika desítkách let fungování demokratické společnosti v naší zemi se ukazuje, že antičtí filozofové měli pravdu. V České republice v roce 2017 vyhrávají volby populisté a demagogové, muž se sklony k demagogii zastává prezidentský úřad a občané jsou strašeni nebezpečími, která je vhání do náručí populistických politiků. Ostatně, podobné znaky rozkladu můžeme pozorovat ve více demokratických státech.

Populisté nám ale pomáhají zodpovědět onu hlavní otázku o pravdě. Tím, že si uvědomují sílu lidu a jeho vox dei, podmaňují si lid přísliby a demagogií a zkrátka říkají to, co chtějí lidé slyšet. V Německu 30. let to byl slib velké a mocné říše, dnes se pracuje s bezpečím, hněvem proti menšinám a odporem vůči institucím. Lidé díky své vlastní zranitelnosti, o níž jsem mluvil ve druhé části, populistům uvěří a ti se následně honosí přízní lidu, a podporují iluzi pravdy, kterou sami vytvořili.

Vše, co jsem zatím uvedl, hovoří ve prospěch odpovědi, že souhlas lidu Pravdu nezaručuje. Jednoduchá a jednostranná řešení ale nikdy nejsou ta správná, proto cítím, že se musím podívat i, jak se říká, na druhou stranu mince.

Pokud se chceme věnovat určitému problému, musíme vždy brát v potaz okolnosti. Jinak budeme generalizovat a zjednodušovat, v tom případě se můžeme rovnou postavit na stranu populistů a nevědomých lidí. Německo bylo po první světové válce na pokraji kolapsu, státní správa nefungovala a lidé živořili v chudobě. Nemůžeme se proto divit, že když svitla naděje v podobě nové ideologie, lidé byli rádi i za ni.

Rád bych řekl, že ti, které následuje lid, pravdu nemají, že lid je hloupý; ale cosi mi brání v tomto úsudku. Nepodceňujme sílu, kterou má každý z nás. Pokud se rozhodneme následovat určitou myšlenku nebo člověka, je to většinou proto, že jsme se pro to svobodně rozhodli. Jak chcete bránit svobodné volbě člověka? Můžete jeho informace propagandou či manipulací zkreslit, a tím zvýšit pravděpodobnost, že se nechá ovlivnit, ale konečné slovo vždy bude mít jedinec. Tady zase narážíme na problém křehkosti a zranitelnosti člověka, který se jako loď potácí na širém moři a není si jist ani sám sebou. Ale ani ona zranitelnost nezlehčuje jeho volbu, proto nemůžeme říct, že ti, kteří si v roce 1933 zvolili Hitlera jako svého kancléře, byli hloupí. Nebo že ti, kteří v roce 1946 zvolili Komunistickou stranu, byli zmanipulovaní. Teprve poté, co se podíváme na okolnosti této volby a položíme sami sobě otázku, jak bychom se rozhodli my, si můžeme na tyto věci utvořit názor a poučit se z nich.

Proto nechávám otázku, kterou si zde klademe úmyslně nezodpovězenou. Zmínil jsem totalitu nacismu a komunismu jako příklad toho, že ani nejvíc „lajků“ nezaručuje patent na pravdu. Křehkost člověka, kterou jsem rozebíral ve druhé části, posloužila k tomu, abychom si uvědomili zranitelnost nás samých, což by ale nemělo vést k zesměšnění druhého.

Beru si příklad z moudrosti antických filozofů a přiznávám, že na otázku pravdy v rukou vůdců odpovědět neumím. Zvážím-li všechny argumenty, které zde zazněly, zjišťuji, že mi není lehké se postavit na jednu, či na druhou stranu.

To mi ale nebrání v tom, abych neapeloval na občany České republiky i celého světa.

Žijeme v době, kdy se Pravda ocitá na postu čehosi nepohodlného. Ztrácí se v nás ta odvaha se podívat pravdě do očí, a výhled do budoucnosti nám odnímá víru v lepší svět. Pod tlakem informací, které se na nás valí ze sociálních sítí, tradičních médií i druhých osob, se zdá, jako by Lež vítězila. A pokud dovolíme, aby Pravdu prohlašoval kdekdo za svůj majetek, tomu tak skutečně bude. Možná mé tvrzení zní nadneseně, ale to, zda Pravda bude Pravdou a zda si zasloužíme lepší budoucnost, máme v rukou především my, záleží na nás, zda máme odvahu hledat a hlásat Pravdu. Nebojme se Pravdy! Jsme slabí, chybující, nerozhodní a za pravdu často dáváme lidem, kteří si to nezaslouží, a naopak, ty, kteří se o jméno Pravdy zasloužili, utiskujeme. To nám ale nebrání v tom, abychom bojovali za lepší svět. Ano, věřím, že každý z nás má dostatek odvahy, a že my, lidé, občané České republiky, nejsme zbabělí nebo slabí. Je to na NÁS!